

378
Б24

1733

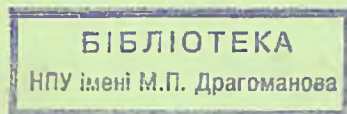
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

БАРАНОВСЬКА Світлана Анатоліївна

УДК 371.13 /082/

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДО МУЗИЧНО-САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

13.00.01 — теорія та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

ДИСЕРТАЦІЇ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕННЯ
КАНДИДАТА ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

A handwritten signature in black ink, appearing to be "Світлана" (Svitlana).

Київ — 1998

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100310019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Рудницька Оксана Петрівна, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, завідувач кафедри гри на музичних інструментах.

Офіційні опоненти:

- доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
Коваль Лариса Григорівна, Київський університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри педагогіки.
- кандидат педагогічних наук, доцент
Куришев Євгеній Володимирович, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, доцент кафедри гри на музичних інструментах.

Провідна установа: Херсонський державний педагогічний інститут імені Н.К. Крупської, кафедра педагогіки та художньої творчості, Міністерство освіти України, м. Херсон.

Захист відбудеться "30 червня" 1998 р. о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.02 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, (252601, м. Київ, вул. Пирогова,9).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (252601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий "30" травня 1998 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

 — Л.В. Долинська

*Каф. муз. гри на інструментах,
Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова - Київський університет*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження

Одним із стратегічних завдань, визначених у Державній національній програмі "Освіта. Україна XXI століття" є створення умов для формування освіченої, творчої особистості, реалізації та самореалізації її природних задатків і можливостей в освітньому процесі. Теоретичне і практичне розв'язання зазначеної проблеми посилює необхідність удосконалення професійної підготовки педагогічних кадрів, що значною мірою залежить від орієнтації на процеси самопізнання, самоорганізації, самовдосконалення майбутнього вчителя. Дедалі більшого значення набуває розвиток здатності студентів до всебічної самоосвіти, яка охоплює не лише професійну, а й загальнокультурну сферу життєдіяльності.

Перспективною тенденцією сучасної педагогіки є визначення цілісності змісту самоосвіти в єдності її навчальної, виховної, розвиваючої функцій, а також особистісного і професійного аспектів. Згідно з таким підходом акцентується спрямованість системно набутих знань на формування професійно значущих якостей майбутнього вчителя, серед яких одне із чільних місць належить творчій самостійності суб'єкта. За твердженням педагогів і психологів ефективність самовдосконалення людини зумовлюється рівнем її індивідуальних творчих можливостей.

Наявність творчої самостійності є провідною умовою для реалізації музичної самоосвіти, в якій пізнавальна діяльність завжди пов'язана з процесами художньо-творчого самовираження. Відтак у підготовці майбутнього вчителя до музично-самоосвітньої діяльності смисловий акцент переміщується з освітньої на розвивальну сторону, внаслідок чого знання розглядаються як джерело формування потенційних сил та індивідуального творчого розвитку. Безперечно, пізнавальний характер є об'єктивною закономірністю будь-якої самоосвітньої діяльності, в тому числі й музичної, в якій професійні завдання зумовлюють систематичну самостійну працю педагога над підвищенням рівня своєї музичної грамотності, збагаченням музичного тезаурусу, розширенням музично-естетичного світогляду. Однак у музичній самоосвіті поряд з пізнавальною стороною існує й творча, яка створює передумови для ефективного розвитку творчого потенціалу вчителя, формування його творчої самостійності. Оскільки важливість творчого розвитку визначається соціальними вимогами до вчителя, а також завданнями підвищення рівня ефективності його підготовки, саме цей аспект музично-самоосвітньої діяльності набуває актуальності й вимагає педагогічного розв'язання.

Складну та багатопланову проблему самоосвітньої діяльності досліджували представники різних галузей психолого-педагогічної науки. Теоретико-методологічні основи самоосвіти закладено у працях класиків світової педагогічної думки (О.В.Духнович, К.Д.Ушинський, В.О.Сухомлинський) та наукових

дослідженнях сучасних учених (А.Я.Айзенберг, Я.І.Бурлака, Л.П.Вовк, А.К.Громцева). Психологічним аспектам самоосвітньої діяльності присвячено роботи Г.С.Закірова, Ю.М.Кулюткіна, Н.О.Половникової, Л.І.Рувинської, Г.С.Сухобської. Увагу дослідників зосереджено на питаннях удосконалення підготовки майбутнього вчителя до самоосвіти (І.Д.Багаєва, В.М.Козієв, Н.В.Косенко, О.Є.Лебедев, І.Л.Наумченко, Р.П.Скульський, Б.Ф.Райський).

Відбулися суттєві зрушення в обґрунтуванні доцільних шляхів музичного пізнання (І.П.Гринчук, Г.Д.Ніколаї, М.В.Сухомлінова), розвитку творчої самостійності засобами мистецтва (Ж.М.Дебела, Н.М.Зелінська, М.М.Перельштейн, Л.О.Рахімбаєва), окремих питань музичної самоосвіти (І.В.Бочар, З.К.Кальниченко, О.В.Мартинов, Л.І.Мелькумова.).

Однак проблема підготовки майбутнього вчителя до музично-самоосвітньої діяльності й донині залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, не розкрито зміст і структуру самоосвітньої діяльності вчителя початкових класів зі спеціальністю "Музичне виховання", не виявлено особливості його музичної самоосвіти, не обґрунтовано критерії ефективності музично-самоосвітньої діяльності; не розроблено методичку, що використовує окремі види музичної творчості для формування якостей, яких потребуватиме вчитель у майбутній самоосвітній діяльності.

Відсутність належного вивчення проблеми знижує результативність професійно-педагогічної підготовки вчителів початкових класів і музики. Досвід показує, що вони недооцінюють роль самоосвіти у збагаченні свого теоретичного, психолого-педагогічного та фахового рівнів. Багатьом з них бракує відповідних знань, умінь та спрямованості на самовдосконалення, внаслідок чого їхня музично-самоосвітня діяльність має емпіричний, безсистемний характер.

Соціальна і педагогічна значущість проблеми, її актуальність та недостатня теоретична і методична розробленість, а також потреби практики зумовили вибір теми дослідження: "Підготовка вчителя початкових класів до музично-самоосвітньої діяльності".

Тема дисертації входить до плану науково-дослідних робіт кафедри педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова "Приведення змісту підготовки майбутніх учителів у відповідність до соціально-економічних і духовних потреб суспільства".

Об'єкт дослідження — самоосвітня діяльність студентів у вищих закладах педагогічної освіти.

Предмет дослідження — зміст і форми організації підготовки вчителя початкових класів до музично-самоосвітньої діяльності.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці педагогічних умов підготовки вчителя початкових класів до музично-самоосвітньої діяльності.

Концептуальні ідеї дослідження. Постійні зміни темпів і характеру оновлення знань, які відбуваються у суспільстві, збільшення обсягу самостійної пізнавальної діяльності студентів у навчальному процесі, активна участь їх у різних видах творчості вимагають від майбутніх учителів не тільки оволодіння спеціальними знаннями, вміннями і навичками, а й творчого застосування їх у практичній діяльності для досягнення позитивних результатів у професійній сфері. Це, в свою чергу, зумовлює потребу пошуку шляхів ефективного розвитку самоосвітньої діяльності студентів, а також віднаходження в них “прихованих резервів”, які, вступаючи у взаємозв’язок із різними компонентами навчального процесу, змогли б водночас підвищити і його якість. Завдяки такій взаємодії з’являється можливість вирішити два основних завдання: 1) забезпечення ефективного розвитку самоосвітньої діяльності студентів; 2) підвищення результативності тієї ділянки навчального процесу, на якій розгортається самоосвітня діяльність.

У практиці підготовки вчителя початкових класів зі спеціальністю “Музичне виховання” суттєве значення має вдосконалення музичної самоосвіти студентів, що забезпечує реалізацію виховного впливу музики на особистість, досягнення нею власних творчих результатів щодо предмета, який вивчається, а також у педагогічній діяльності в цілому.

Гіпотеза дослідження – ефективність підготовки вчителя початкових класів до музично-самоосвітньої діяльності значно зростає, якщо спрямувати практичні заняття з основного інструмента на художньо-виконавську інтерпретацію музичних творів, яка є дієвим чинником активізації творчої самостійності студента.

Для доведення висунутої гіпотези та досягнення поставленої мети визначено **основні завдання дослідження:**

1. Розкрити сутність поняття та структуру музично-самоосвітньої діяльності вчителя початкових класів і музики.
2. Визначити критерії та рівні підготовки вчителя початкових класів і музики до музично-самоосвітньої діяльності.
3. Виявити педагогічні умови та розробити методику підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя початкових класів і музики до музично-самоосвітньої діяльності.

Методологічну і теоретичну основу дослідження становлять основні положення системного і діяльнісного підходів до вивчення педагогічних явищ (В.В.Краєвський, О.М.Леонтьєв, К.К.Платонов); психолого-педагогічна теорія розвитку особистісних якостей в освітніх процесах (В.А.Крутецький, О.Н.Лук, А.Маслоу, К.Роджерс, П.М.Якобсон), концепції впливу мистецтва на становлення творчої самостійності суб’єкта художньої діяльності (Б.В.Асаф’єв, Л.С.Виготський, Н.П.Корихалова, А.Н.Сохор); загально-дидактичні принципи активності

та самостійності суб'єкта навчання, пріоритетності особистісно-орієнтованого підходу до організації професійно-педагогічної підготовки вчителя, а також праці психологів з проблем загального та художньо-творчого розвитку особистості (Г.М.Бреслав, Б.М.Теплов та ін.), педагогічні дослідження структури діяльності вчителя (О.А.Дубасенюк, О.І.Щербаков та ін.) та окремих аспектів його професійно-педагогічної підготовки (О.О.Абдулліна, В.І.Бондар, І.А.Зязюн, О.Г.Мороз, В.О.Сластьонін), серед яких важливе місце посідають роботи, присвячені вихованню творчої особистості майбутнього вчителя музики (Л.Г.Арчажникова, Л.Г.Коваль, Г.М.Падалка, О.П.Рудницька).

У процесі розв'язання поставлених завдань використано теоретичні та емпіричні методи дослідження: аналіз філософсько-естетичної, мистецтвознавчої, психолого-педагогічної літератури; аналіз чинних програм з професійно-педагогічної підготовки вчителя початкових класів і музики; синтез, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних і дослідницьких даних; психолого-педагогічне спостереження, вивчення педагогічного досвіду викладачів педагогічних вузів; бесіда, інтерв'ю, анкетування; констатуючий і формуючий експерименти; методи експертних оцінок, самооцінки; статистичні методи обробки експериментальних даних.

Організація та база дослідження. Для одержання об'єктивних даних, різнобічного вивчення предмета дослідження, експериментом було охоплено 120 студентів. Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 1992-1997 років на базі Кам'янець-Подільського педагогічного університету, Слов'янського та Херсонського педагогічних інститутів.

Наукова новизна роботи. Вперше обґрунтовано педагогічні умови використання інтерпретації музичних творів як засобу формування творчої самостійності вчителя початкових класів і музики; дістало подальший розвиток положення щодо доцільності підготовки студентів до музичної самоосвіти через активізацію взаємопов'язаних процесів пізнавальної та художньо-виконавської діяльності.

Теоретичне значення дослідження полягає в конкретизації змісту і структури (компоненти: інформаційно-пізнавальний і художньо-творчий) музично-самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкових класів і музики; визначенні критеріїв діагностики рівнів підготовки студентів до музичної самоосвіти (репродуктивний, репродуктивно-творчий, творчо-репродуктивний, творчий).

Практичне значення роботи становить розробка та апробація навчально-методичного забезпечення підготовки студентів до музично-самоосвітньої діяльності в умовах індивідуальних занять та вимог до педагогічної практики в школі. Отримані результати будуть корисними для підвищення кваліфікації вчителів початкових класів і музики. Вони можуть використовуватися виклада-

чами й студентами під час проведення практичних занять, а також самостійної роботи.

Особистий внесок автора полягає у теоретичному обґрунтуванні основних ідей і положень проблеми підготовки студентів до музично-самоосвітньої діяльності через пізнавально-творчі процеси інтерпретації музики; розробці критеріїв та показників ефективності музично-самоосвітньої діяльності вчителя початкових класів.

Вірогідність і надійність одержаних результатів і основних висновків забезпечувалися методологічною обґрунтованістю вихідних положень наукового пошуку, застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних його об'єкту, предмету, меті й завданням; репрезентативністю вибірки, якісним та кількісним аналізом експериментальних даних; результативністю підготовки студентів до музичної самоосвіти у запропонованих педагогічних умовах навчально-виховного процесу.

На захист вносяться:

1. Обґрунтування сутності творчої самостійності як основи підвищення ефективності підготовки вчителя початкових класів і музики до самоосвітньої діяльності.

2. Критерії підготовки майбутнього педагога до музичної самоосвіти, що включають сукупність показників його здатності до художньо-виконавської та вербальної інтерпретації музики.

3. Педагогічні умови підвищення ефективності підготовки вчителя до музично-самоосвітньої діяльності, які передбачають: а) формування творчої самостійності в процесі інтерпретації музичних творів; б) організацію самостійної музично-пізнавальної діяльності студентів під час тлумачення музичних творів (виконання творчих завдань, варіативність форм, методів і прийомів роботи).

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертації доповідались та отримали схвалення на засіданнях кафедри музики Кам'янець-Подільського педагогічного університету (1995-1997), кафедри педагогіки та художньої творчості Херсонського педагогічного інституту (1995-1997), кафедри педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (1997), на засіданнях методичних об'єднань учителів музики м. Хмельницького (1996-1997), а також були викладені під час виступів на науково-практичній конференції, присвяченій 175-річчю від дня народження Т. Шевченка (Кам'янець-Подільський, 1989), на Всесоюзному науково-практичному семінарі (Херсон, 1989), на XXXXII, XXXXIII звітних наукових конференціях кафедр педагогічного інституту за 1989-1992 рр. (Кам'янець-Подільський, 1991, 1993), на Всеукраїнській науково-практичній конференції "Златопільська гімназія: минуле, сучасне, май-

бутнє" (Новомиргород, 1996), на Всеукраїнській науково-теоретичній конференції "Музично-педагогічна і творча діяльність М.Леонтовича в контексті відродження національної освіти та культури" (Кам'янець-Подільський, 1997). Результати дослідження знайшли відображення у восьми публікаціях автора.

Результати дослідження впроваджено на педагогічному факультеті Кам'янець-Подільського педагогічного університету та на факультеті початкового навчання Херсонського педагогічного інституту, про що свідчать такі довідки: 1) від 2.02.98 р. за підписом завідувача кафедри музики та декана педагогічного факультету КДПУ; 2) від 12.01.98 р. за підписом завідувача кафедри педагогіки та художньої творчості і декана факультету початкового навчання ХДПІ.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, 16 додатків. Робота викладена на 183 сторінках друкованого тексту і містить 7 рисунків, 11 таблиць, 5 діаграм. Список використаних джерел нараховує 227 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, викладено стан розробленості досліджуваної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, сформульовано гіпотезу і завдання, розкрито теоретико-методологічні основи, методи дослідження, обґрунтовано його наукову новизну, теоретичну й практичну значущість, особистий внесок дисертанта, вірогідність отриманих результатів, наведено відомості щодо їх апробації та впровадження, викладено основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі – "Наукові основи дослідження" – розглядається сутність та структура поняття "самоосвіта вчителя", розкриваються можливості художньо-виконавської інтерпретації в музично-самоосвітній діяльності майбутнього педагога, визначаються критерії її ефективності.

Аналіз літератури з проблеми дослідження показав, що в самоосвіті вчителя поряд з об'єктивною стороною – освітньою, існує і суб'єктивна – виховна, яка характеризує здатність учителя до самопізнання і саморозвитку особистості (І.Д.Багаєва, В.М.Козієв, О.В.Мартинов, І.О.Редковець, Г.М.Серіков). Тому самоосвіта має різносторонній характер і охоплює не лише професійну діяльність, а й діяльність учителя поза професійною сферою. Відповідно до цього в самоосвіті вчителя можна виділити два аспекти: професійний і особистісний: професійний спрямований на вирішення завдань, пов'язаних із педагогічною діяльністю, а особистісний охоплює коло інтересів, захоплень і нахилів, що перебувають поза її межами. Самоосвіту вчителя слід розглядати як цілісний процес удосконалення його особистості, що ґрунтується на взаємодії та взаємопроникненні двох рівнозначних сторін – суб'єктивної та об'єктивної, які нерозривні в цій діяльності.

У процесі наукового аналізу простежено тісний зв'язок між поняттями "вдосконалення", "творчість", "самостійність", які становлять діалектичний ланцюжок одного ряду з можливістю взаємних перетворень (переходів): удосконалення \Leftrightarrow творчість \Leftrightarrow самостійність, в якому вдосконалення зумовлюється творчим розвитком особистості, а самостійність є близьким, родовим поняттям стосовно творчості, відображуючи його суть. Підкреслюється, що творчість є механізмом ефективного розвитку особистості вчителя, джерелом руху до досконалості. Підтвердженням цього є думка сучасних психологів, які вважають, що важливою метою самовиховання і самовдосконалення особистості як ідеалізованого результату діяльності і її предмета, стає формування творчої індивідуальності (С.Л.Марков).

Оскільки проблема самоосвіти вчителя за своїм змістом є багатоплановою, її вивчення вимагало систематизації різноманітних аспектів самовдосконалення. Вивчення особливостей діяльності вчителя початкових класів і музики дозволило виділити принципи побудови системи самоосвіти (взаємозв'язок об'єктивного і суб'єктивного в удосконаленні особистості вчителя; єдність професійного і особистісного аспектів, реалізація творчої індивідуальності вчителя, спрямованість на професійну підготовку), її компонентний склад і системотворчу основу (рис. 1).

Рис. 1. Система самоосвіти вчителя початкових класів і музики

Для з'ясування змісту й структури музичної самоосвіти в дисертації висвітлюються складові, пов'язані, з одного боку, з пізнавальним характером цього виду діяльності (він становить основу розуміння інформаційно-пізнавального компонента музичної самоосвіти), а з іншого, з художньо-творчою природою мис-

тецтва, яка, в свою чергу, і визначає специфіку музично-самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя. Отже, у музичній самоосвіті поряд з інформаційно-пізнавальним аспектом існує і художньо-творчий, який потребує здатності вчителя до творчості.

Зважаючи на значення творчості для професійно-педагогічної діяльності майбутнього педагога, а також вдосконалення його особистості, можна подати таке визначення музичної самоосвіти: під музичною самоосвітою вчителя початкових класів і музики розуміється самостійна музично-пізнавальна діяльність учителя, спрямована на формування і розвиток його творчої індивідуальності для духовного і професійного вдосконалення. На основі розгляду фундаментальних філософських та мистецтвознавчих праць (Є.Г.Гуренко, Н.П.Корихалова, В.Г.Москаленко), а також вивчення музично-педагогічної та музично-методичної літератури (І.П.Гринчук, Г.Д.Ніколаї, Г.М.Падалка, Л.Г.Коваль, О.П.Рудницька) обґрунтовується важливе значення вмінь інтерпретації для розвитку художньо-творчої сторони особистості вчителя. За свідченням цих авторів, інтерпретація є першопричиною виконавства як творчості і можлива вона лише за таких умов: “поєднання об’єктивного аналізу із вільним виявленням творчої індивідуальності” (О.П.Рудницька). Вміння інтерпретації можна характеризувати як творчу дію особистості, що відображає як її здатність до проектування власних художніх намірів, адекватних музичному образу, так і здатність віднаходити точні форми звукового втілення свого музично-художнього задуму.

У дисертації розкрито можливості інтерпретації музики в контексті підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя до музично-самоосвітньої діяльності.

Для того, щоб правильно зрозуміти, а потім виконати музичний твір, учителеві не досить як джерело мати лише нотний текст, оскільки правильне розуміння ідеї інтерпретованого твору, рівень його виконання перебуває в прямій залежності від загальної музичної культури особистості, її музичної ерудиції та музично-естетичного світогляду (Л.А.Баренбойм, К.К.Ігумнов, Г.Г.Нейгауз, С.Є.Фейнберг). Звідси випливає, що інтерпретація музичних творів передбачає музично-пізнавальну діяльність учителя, під час якої він має охопити різні сторони музичної самоосвіти — пізнавальну і творчу.

Відмінна ознака інтерпретаторської діяльності полягає в тому, що музичні знання в ній особистість старанно відбирає і регулює відповідно до своїх художніх цілей і творчих завдань. Вони завжди спрямовані на досягнення нового результату цієї діяльності — створення власного оригінального продукту (вербальної або виконавської інтерпретації).

У зв’язку з цим інтерпретацію музичних творів розглядаємо як своєрідний “еталон якості” засвоєння музичних знань учителем, бо в ній знаходять своє специфічне відображення попередні результати самостійної музично-пізнаваль-

ної діяльності вчителя, його творчий досвід. Отже, стає зрозумілою роль інтерпретації у продуктивному засвоєнні і творчому застосуванні різних музичних знань, що сприяє, в свою чергу, формуванню творчої самостійності майбутнього вчителя.

Науково-теоретичний аналіз сутності поняття “творча самостійність інтерпретатора” дозволив встановити, що вона є синтетичним результатом виконавської, художньої, музично-пізнавальної творчості. У процесі цілеспрямованого розвитку цієї якості під час тлумачення музичних творів стає можливим формування і розвиток різних умінь і навичок самоосвітньої діяльності.

З огляду на роль і значення інтерпретації музики в підготовці вчителя до самоосвіти було розроблено комплекс критеріїв та показників ефективності музично-самоосвітньої діяльності вчителя початкових класів. У вирішенні цього питання ми виходили з того, що характеристики підвищення ефективності музичної інтерпретації є водночас і характеристиками підвищення ефективності музично-самоосвітньої діяльності вчителя в цілому. До таких критеріїв належать: 1) ставлення до занять музичною самоосвітою (показники: усвідомлення майбутнім учителем музичної самоосвіти як необхідного компонента професійно-педагогічної діяльності, розуміння ролі і функцій знань у процесі професійного і духовного самовдосконалення, підвищення рівня свого творчого потенціалу); 2) рівень музичних знань (показники: фактологічні, теоретичні, естетичні знання); 3) рівень музично-слухового досвіду (показники: вміння на слух визначати основні напрями в музичному мистецтві, стиль того чи іншого композитора, а також форму, жанр і засоби музичної виразності твору; вміння розрізнати творчий почерк видатних виконавців та оцінювати якість їхніх виконавських інтерпретацій); 4) підготовленість до вербально-виконавської інтерпретації музичних творів (показники: рівні сформованості творчої самостійності майбутнього вчителя).

Таким чином, результати дослідження дозволяють використовувати інтерпретацію музичних творів як своєрідний механізм підвищення ефективності підготовки майбутнього педагога до музично-самоосвітньої діяльності.

У другому розділі – *“Дослідно-експериментальна робота з підвищення ефективності музичної самоосвіти майбутнього вчителя”* – викладено хід констатуючого й формуючого експериментів, результати експериментальної перевірки педагогічних умов та методики підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя до музично-самоосвітньої діяльності.

На підставі результатів, що були отримані за допомогою різних діагностичних методик (анкетування, письмове та усне опитування, творчі завдання, самооцінка, рейтинг), подано всебічну оцінку готовності студентів до музично-самоосвітньої діяльності.

Опрацювання результатів констатуючого експерименту дало змогу встановити чотири рівні підготовки студентів до музично-самоосвітньої діяльності.

Високого (творчого) рівня досягли 10,1% студентів. Майбутні вчителі виявили значний обсяг музичних знань, широкий музично-естетичний кругозір, здатність до самостійного пошуку, продуктивного засвоєння і творчої переробки музичної інформації. У виконавській і словесній характеристиках музичного твору студенти продемонстрували високий рівень розуміння емоційно-образного змісту твору, вміння глибоко проникати в художній задум автора на основі знань, набутих самостійно. Створені ними інтерпретації відзначалися оригінальністю і своєрідністю.

Достатньо високий (творчо-репродуктивний рівень) було зафіксовано у 24,1% студентів. Ці студенти є досить інформованими щодо музичного мистецтва, мають відповідний загальномузичний рівень, розвинене мовлення, певний запас музично-слухових вражень. Однак їм бракує чітких уявлень про особливості стилю, форми, жанру в музиці, а також уміння творчо використовувати додаткову інформацію для створення власної оригінальної концепції виконання музичного твору.

До середнього (репродуктивно-творчого) рівня належить значна частина студентів (42%), характерною ознакою яких є індиферентне ставлення до занять музичною самоосвітою, недостатній рівень музичних знань, невеликий обсяг слухового досвіду. Міркування студентів про різні музичні явища є нецікавими й малопереконливими, пізнавальні інтереси їх обмежені знаннями лише програмового матеріалу. Створені ними інтерпретації здебільшого мали загальний характер, їм не вистачало образності й яскравості виконання, точності і влучності словесних висловлювань.

Низький (репродуктивний) рівень властивий 23,8% студентам. Вони не займаються самоосвітою взагалі, мають досить вузький музично-естетичний світогляд, відрізняються некомпетентністю з різних питань музичного мистецтва, низьким рівнем музичного розвитку та обмеженою ерудицією. Виконання музичних творів має одноманітний "механічний" характер і обмежується лише елементарною передачею нотного тексту.

Однак, як виявилось в результаті дослідження, постійне набуття нових знань не забезпечує повноцінного творчого розвитку майбутнього вчителя, оскільки засвоєння знань є формальним і має репродуктивний характер.

Здійснене констатуюче дослідження показало необхідність розробки та експериментальної перевірки педагогічних умов та методики, спрямованої на підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя до музично-самоосвітньої діяльності.

Дослідженням доведено, що в процесі інтерпретації музики існує об'єктивна основа для підвищення продуктивності засвоєння музичних знань, рівня музичної

ерудиції, розширення слухового досвіду вчителя, а також можливість творчо використовувати самостійно здобуту інформацію на практиці. Із цієї тези випливає, що головною умовою підвищення ефективності підготовки вчителя до музично-самоосвітньої діяльності є формування творчої самостійності у процесі інтерпретації музичних творів. Однак формування творчої самостійності під час тлумачення музики без врахування широкого змісту музичної самоосвіти в цілому, спрямування роботи на забезпечення готовності до її здійснення (формування свідомого ставлення до музичної самоосвіти, оволодіння практичними вміннями і навичками) втрачає смисл, оскільки стає однобічним. Це свідчить про необхідність організації самостійної музично-пізнавальної діяльності студентів, яка передбачає залучення їх до самостійного набуття нових знань, оволодіння практичними вміннями і навичками самоосвітньої діяльності. Отже, організація самостійної музично-пізнавальної діяльності є умовою підвищення ефективності підготовки вчителя початкових класів до музичної самоосвіти. Вона охоплює різні види самостійної роботи, виконання творчих завдань, варіативність форм, методів і прийомів роботи, що забезпечують ефективність розвитку музично-самоосвітньої діяльності студентів.

Усю формуючу дослідно-експериментальну роботу було розподілено на чотири етапи, кожен з яких характеризувався певною метою та завданнями, відповідними формами і методами організації самостійної музично-пізнавальної діяльності студентів.

Суть запропонованої нами методики полягає в тому, що вміння творчо тлумачити музичний твір виробляється не лише внаслідок пошуків стосовно інтерпретації музичних творів, але насамперед під час занять музичною самоосвітою. Основою організації цієї діяльності є встановлення тісного взаємозв'язку при вирішенні музично-пізнавальних і художньо-творчих завдань. За змістом завдання були поділені на п'ять типів: 1) пов'язані з самостійним розкриттям творчих завдань інтерпретації музики; 2) спрямовані на формування вміння самостійно виявляти, формулювати і розв'язувати завдання; 3) ті, що мають професійно-педагогічну спрямованість і передбачають тлумачення музичних творів із репертуару шкільної програми; 4) орієнтовані на перенесення набутих умінь і навичок самостійної роботи на новий музичний матеріал; 5) практичні (проведення позакласних заходів зі школярами).

ПЕРШИЙ (інформаційно-пізнавальний) етап передбачав організацію самоосвітньої роботи студентів у процесі тлумачення музичних творів. У цьому зв'язку вирішувалися такі завдання: залучення студентів до самоосвітньої діяльності; розкриття ролі і функцій знань для професійного зростання майбутнього вчителя; організація позааудиторної роботи зі студентами. На зазначеному етапі студенти виконували завдання I і II типу. Відповідно до цього використовувалися методи проблемного навчання, імпресивні, експресивні, аналітичні.

Організація позааудиторної роботи зі студентами включала два аспекти: 1) теоретичний (засвоєння певної суми знань із самоосвіти, вивчення методики пошуку інформації); 2) практичний (написання анотацій, загальних характеристик на музичний твір, підготовка повідомлення, складання плану самоосвітньої роботи тощо).

ДРУГИЙ (процесуально-операційний) етап передбачав накопичення студентами досвіду самостійної творчо-пошукової діяльності під час глумачення музичних творів. Завдання його полягали в тому, щоб навчити студентів самостійно виявляти, формулювати і розкривати музично-пізнавальні та художньо-творчі завдання самоосвітньої діяльності. Для досягнення цієї мети використовувалися завдання II, III, IV типу. При цьому застосовувалися такі методи, як проблемні питання, евристична бесіда, аналіз і порівняння виконавських інтерпретацій, самооцінка свого виконання музичного твору.

ТРЕТІЙ (оцінно-інтерпретаційний) етап розподілявся на два підетапи. Мета першого підетапу полягала у тому, що студенти повинні були самостійно розучити і виконати новий музичний твір, а також дати йому повну й розгорнуту характеристику. Використовувалися завдання III і IV типу.

На другому підетапі студентам пропонувалося творчо використовувати самостійно набуті знання та вміння в їхній педагогічній проєкції. Під час виконання завдань використовувалися методи моделювання й мікро-викладання.

ЧЕТВЕРТИЙ (творчо-діяльний) етап передбачав уміння студентів застосовувати різні музичні знання, вміння й навички самоосвітньої діяльності в умовах реальної практичної роботи зі школярами. Відповідно використовувалися завдання V типу.

Для позакласних заходів з учнями на основі самостійно здобутих знань студентами було підготовлено декілька "бесід-концертів", на яких вони виконували і коментували музичні твори відповідно до особливостей творчого сприйняття молодших школярів.

Перевірка результативності проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснювалась на основі порівняльного аналізу рівнів підготовки до музично-самоосвітньої діяльності студентів експериментальної і контрольної груп. Методи діагностування дали змогу одержати порівняльні дані, які свідчать про те, що після проведення експерименту середній показник зростання рівня підготовки студентів до музично-самоосвітньої діяльності в експериментальній групі становить 15%, тоді як у контрольній – 4,15% (табл.1).

Рівень підготовки майбутнього вчителя до музично-самоосвітньої діяльності

Рівень	Кількість студентів, які брали участь в експерименті, по групах, %			
	Експериментальна		Контрольна	
	до початку експерименту	після експерименту	до початку експерименту	після експерименту
Високий	8	21,8	8	9,8
Достатньо високий	15	31,2	14	20,2
Середній	48	41,2	52	53,3
Низький	29	5,8	26	16,7

Як свідчать дані таблиці, рівень підготовки студентів експериментальної групи до музично-самоосвітньої діяльності є істотно вищим, ніж у контрольній. Узагальнення одержаних матеріалів експерименту дозволяє стверджувати, що методика спрямована на підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя до музично-самоосвітньої діяльності є ефективною.

На основі узагальнених результатів дослідження зроблено **ВИСНОВКИ**.

В умовах зростання соціальної ролі вчителя, від розвитку творчого потенціалу якого залежить формування молоді й реалізації її творчих можливостей у різних сферах життєдіяльності, особливої актуальності і педагогічної значущості набуває проблема підготовки майбутнього вчителя до музично-самоосвітньої діяльності.

Виходячи з інтерпретації самоосвіти як цілісного процесу самовдосконалення особистості, можна виділити два головних аспекти самоосвітньої діяльності: особистісний і професійний, з яких перший пов'язаний із різнобічним самовдосконаленням та духовним розвитком учителя, а другий передбачає підвищення рівня професійно-педагогічної підготовки. Структуру самоосвітньої діяльності вчителя початкових класів і музики складають два основних компоненти — психолого-педагогічний і спеціально-музичний.

Визначення особливостей музичної самоосвіти, наявність в ній художньо-творчого аспекту, який має більш досконалі механізми розвитку самостійної пізнавальної діяльності майбутнього вчителя дало змогу розробити критерії та рівні підготовки вчителя початкових класів до музично-самоосвітньої діяльності. Критеріями ефективності музично-самоосвітньої діяльності є:

ставлення до музичної самоосвіти, рівень музичних знань, рівень музично-слухового досвіду, підготовленість до вербально-виконавської інтерпретації музичних творів. Рівень підготовки студентів до музичної самоосвіти може бути низьким (репродуктивним), середнім (репродуктивно-творчим), достатньо високим (творчо-репродуктивним), високим (творчим). Як показало дослідження, формальне засвоєння знань студентами, невміння творчо застосовувати їх у своїй практичній роботі, низька якість вербально-виконавської інтерпретації свідчили про низький рівень сформованості творчої самостійності.

Експериментально доведено доцільність організації і розвитку самостійної музично-пізнавальної діяльності студентів під час тлумачення музичних творів. Виявлено, що педагогічними умовами підвищення ефективності підготовки вчителя початкових класів до музично-самоосвітньої діяльності є: формування творчої самостійності в процесі інтерпретації музичних творів, а також організація самостійної пізнавальної діяльності студентів під час тлумачення музики.

Результати дослідження підтвердили ефективність запропонованої нами методики, основу якої склали спеціальні типи творчих завдань, які, в свою чергу, сприяли формуванню свідомого ставлення студентів до музичної самоосвіти, а також оволодінню ними практичними вміннями і навичками самоосвітньої діяльності. Це дозволяє рекомендувати її для широкого загалу при підготовці вчителя початкових класів і музики з метою підвищення ефективності підготовки майбутнього педагога до музично-самоосвітньої діяльності.

Виконана робота не вичерпує усіх аспектів порушеної проблеми. Науковий і практичний інтерес становлять дослідження шляхів організації самоосвітньої діяльності студентів, розвитку потреби в творчому самовираженні, активізації культуро-творчого впливу на особистість, можливості спрямування художньої діяльності на вдосконалення педагогічної майстерності майбутнього вчителя.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях дисертанта:

1. Барановська С.А. Про організацію Шевченківського вечора // Тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 175-річчю від дня народження Т.Г.Шевченка. У 2-х ч. – Ч.ІІ. – Кам'янець-Подільський, 1989. – С.171-172.
2. Барановская С.А., Плюц Т.Н. Творческая деятельность -- важное условие эстетического развития будущих педагогов // Тезисы докладов и выступлений на Всесоюзном научно-практическом семинаре 18-21 апреля 1989 г. в г. Херсоне. – М., 1989. – С.135-137 (80%).

3. Барановська С.А. Підготовка студентів до виконання музичного твору на індивідуальних заняттях з фортепіано //Тези доповідей ХХХХІІ звітної наукової конференції кафедр інституту за 1989-1990 рр. — Кам'янець-Подільський, 1991. — С.78.

4. Барановська С.А. Формування емоційної культури майбутнього вчителя засобами музики //Тези доповідей ХХХХІІІ звітної наукової конференції кафедр інституту за 1989-1990 рр. — Кам'янець-Подільський, 1991. — С.89-90.

5. Барановська С.А. Специфічні особливості музичної самоосвіти майбутнього вчителя початкових класів і музики //Матеріали доповідей та виступів Всеукраїнської науково-практичної конференції “Златопільська гімназія: минуле, сучасне, майбутнє”. — Новомиргород, 1996. — С.233.

6. Барановська С. А. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя — необхідна умова підвищення ефективності навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі //36. наук. праць. — Вип.І. — Кам'янець-Подільський, 1997. — С.261-266.

7. Барановська С.А. Педагогічні умови підвищення ефективності підготовки вчителя початкових класів до музичної самоосвіти //36. наук. праць. — Вип.ІІІ. — Кам'янець-Подільський, 1997. — С.125-128.

8. Барановська С.А. Розвиток музично-самоосвітньої діяльності студентів у процесі інтерпретації музичних творів //Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції “Музично-педагогічна і творча діяльність М.Леонтовича в контексті відродження національної освіти та культури”. — Кам'янець-Подільський, 1997. — С.88-90.

Барановська С.А. Підготовка вчителя початкових класів до музично-самоосвітньої діяльності. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 — теорія та історія педагогіки. — Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 1998.

Оснoву дисертації складає наукове обґрунтування системи самоосвіти вчителя початкових класів і музики; розроблені її компонентний склад і умови ефективного функціонування. Розкрито можливості інтерпретації музичних творів як засобу формування творчої самостійності майбутнього вчителя. Обґрунтовано і експериментально перевірено педагогічні умови та методику підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя до музично-самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: музично-самоосвітня діяльність, творчий потенціал, творча самостійність, інтерпретація музичних творів.

Барановская С.А. Основу диссертации составляет научное обоснование системы самообразования учителя начальных классов и музыки; разработан ее компонентный состав и условия эффективного функционирования. Раскрыты возможности интерпретации музыкальных произведений как средства формирования творческой самостоятельности будущего учителя.

Обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия и методика повышения эффективности подготовки будущего учителя к музыкально-самообразовательной деятельности.

Ключевые слова: музыкально-самообразовательная деятельность, творческий потенциал, творческая самостоятельность, интерпретация музыкальных произведений.

Baranovska S.A. Preparation of a teacher of junior forms for musical self-educational activity. – Manuscript.

The dissertation for the scientific degree of Pedagogical Sciences Candidate. Specialization 13.00.01 – Theory and History of Pedagogics. Dragomanov National Pedagogical University, Kyev, 1998.

The main objective of the thesis is basing of the system of junior forms and music teacher self-education. Its componential structure and conditions of the effective functioning are worked out.

Interpretational possibilities of music pieces as a means of forming of creative independence of a future teacher are given here. Pedagogical conditions and methods of improving of preparation of a future teacher for musical and self-educational activity are theoretically grounded and experimentally verified.

Key words: musical self-educational activity, creative potential, creative independence, interpretation of pieces of music.

Кам'янець-Подільський державний педагогічний
університет, інформаційно-видавничий відділ.

Підписано до друку 25.05.98. Обл.-вид. арк. 0,8.

Умовн. друк. арк. 1,0. Зам. № 14.

Формат 60x84 1/16. Наклад 100.

281900, м. Кам'янець-Подільський, вул. Івана Огієнка, 61.